

त्रिवेणी गाउँपालिका

स्थानीय राजपत्र

खण्ड: ३ संख्या: ३ प्रकाशन मिति: २०७६/१०/१५

भाग १

त्रिवेणी गाउँपालिका

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ को उपदफा (१) बमोजिम त्रिवेणी गाउँपालिका, रोल्पाको गाउँसभाले बनाएको तपसिलमा लेखिए बमोजिमको नीति सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

स्वास्थ्य, सरसफाई तथा पोषण नीति, २०७६

गाउँसभाबाट स्विकृत मिति : २०७६/०९/२८

प्रमाणिकरण मिति : २०७६/१०/१४

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले नागरिकको मौलिक हकको रूपमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको व्यवस्था गरेको छ, भने मानव अधिकारको रूपमा खानेपानी तथा सरसफाई भनेर प्रत्याभुत गरेको छ । खानेपानी र वातावरण सम्बन्धी नागरिकको अधिकार भनेर संविधानमा उल्लेख गर्ने विश्वका थोरै देश मध्ये नेपाल पनि पर्दछ । यस्तै राष्ट्रिय पोषण नीति तथा रणनीतिले आवश्यक मात्रामा पोषणयुक्त खाना खान पाउनु पनि हरेक नागरिकहरूको मौलिक हकको रूपमा समावेश गरेको छ । यस अवस्थामा त्रिवेणी गाउँपालिकाका सबै नागरिकहरूलाई स्वास्थ्य र सरसफाई सेवामा समान पहुँच र आकस्मिक स्वास्थ्य

सेवा पुऱ्याउने र आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गर्नु अपरिहार्य रहेको छ । यसका लागि त्रिवेणी गाउँपालिकाले स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर निर्धारण, औषधी, उपकरण, जनशक्ति व्यवस्थापन गरी सेवा प्रवाह गर्नुपर्ने हुन्छ ।

त्रिवेणी गाउँपालिकाको सन्दर्भमा स्वास्थ्य र विकास अन्तरसम्बन्धित विषयहरु हुन् । स्वास्थ्य क्षेत्रमा भएका प्रगतिहरुलाई विकासका प्रमुख सूचकहरुको रूपमा लिइन्छ । त्रिवेणी गाउँपालिकाका गरिब, दुरदराजका नागरिकहरु अझै पनि अत्यावश्यक स्वास्थ्य सेवा र सुविधाबाट वञ्चित (सहज पहुँचबाट टाढा) रहेका छन् । गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा मार्फत मानव विकास सूचकाङ्कमा सुधार ल्याई त्रिवेणी गाउँपालिकाको समग्र विकासका लागि प्रभावकारी स्वास्थ्य सेवाको व्यवस्था गर्नु जरुरी देखिएको छ ।

त्रिवेणी गाउँपालिका भित्र नवजात शिशु तथा मातृ मृत्युलाई वाञ्छित तहसम्म घटाउनु, बढ्दै गएको नसर्ने रोगको प्रकोप नियन्त्रण गर्नु र कुनै पनि बेला हुनसक्ने स्वास्थ्य सम्बन्धी विपद् व्यवस्थापन तत्काल गर्नु, जेष्ठ नागरिक, शारीरिक र मानसिक अपाङ्गता भएका, एकल महिला विशेष गरी गरिब, सीमान्तकृत, जोखिममा रहेका समुदाय, गर्भवती सुत्केरी महिला, नवजात शिशु, पाँच वर्ष मुनिका बालबालिका, किशोरीलाई आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा सर्वसुलभ र पहुँचयोग्य बनाउनु आत्रिवेणी गाउँपालिकाले दायित्वबोध गरेको छ ।

बदलिंदो संघीय संरचनामा स्थानिय सरकारले गुणस्तरिय आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको प्रवाह गर्नु पहिलो प्राथमिकता रहेको र सबै स्थानीय तहका हरेक वडामा एक स्वास्थ्य संस्था स्थापना गर्न, जनउत्तरदायी एवं कुशल व्यवस्थापनको माध्यमबाट आवश्यक सबै स्रोत र साधनको अधिकतम परिचालन गरी संघीय संरचनामा स्वास्थ्य सेवा प्रणाली विकास, विस्तार र सुधार गर्दै विद्यमान तथा नयाँचुनौतीहरुलाई सही ढङ्गले सम्बोधन गरेर त्रिवेणी गाउँपालिकाका नागरिकको स्वास्थ्य प्रवर्द्धन, संरक्षण, सुधार र पुर्नस्थापन गर्न विद्यमान राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति २०७६, को दायरा भित्र रहेर त्रिवेणी गाउँपालिका भित्रका स्वास्थ्य, सरसफाई, पोषण सम्बन्धी आवश्यकता, हाल विद्यमान स्वास्थ्य सरसफाई र पोषण सम्बन्धी तथ्यांकको आधारमा स्वास्थ्य, सरसफाई तथा पोषण नीति, २०७६ तयार गरी लागू गरिएको छ ।

२. समिक्षा

क) विगतमा गरिएका प्रयासहरु :

राष्ट्रिय नीतिहरुका आधारमा स्वास्थ्य क्षेत्रमा धेरै सफलता प्राप्त भएका छन् यद्यपी हालको स्वास्थ्यका सूचकहरुमा सन्तुष्ट हुने अवस्था छैन । दुर्गम क्षेत्रका, गरिब, लक्षित उमेर समुहका, शारीरिक तथा मानसिक रूपमा अशक्त नागरिकहरुमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्रदान गरिदै आएको छ । देश संघीयतामा गएसँगै तीन तहको सरकार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले एकल तथा साभा अधिकारहरुलाई प्रयोग गरेर स्थानीय समस्याहरु समाधान गर्नका लागि स्थानीय परिवेश अनुसार आफ्नै

नीति, नियम, रणनीतिहरूको निर्माण गर्ने र सो अनुरूपका कार्यक्रमहरू तयार गरी कार्यान्वयन गर्न सक्ने सवैधानिक व्यवस्था छ ।

यस त्रिवेणी गाउँपालिकाले पनि विगतका आर्थिक वर्षहरूमा स्वास्थ्यको क्षेत्रमा वित्तिय समानीकरण अनुदान अन्तर्गतको रकम विनियोजन गरी प्रभावकारी कामहरू सम्पन्न गरिसकेको छ । त्रिवेणीवासी जनताको आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चितता प्रदान गर्न गाउँपालिकाले स्वास्थ्यको वस्तुस्थिति भल्कने गरी आ.व. २०७४/०७५ मा गाउँपालिकाको प्रोफाईल तयार गरेको थियो । उक्त प्रोफाईलमा उल्लेख गरिएका तथ्याङ्कहरूको आधारमा आ.व. २०७५/०७६ को स्वास्थ्य शाखाको कार्ययोजना तयार गरी कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गरिएको थियो । त्यसैगरी सोही आ.व. २०७५/०७६ मा सञ्चालन गरेका कार्यक्रमहरूबाट स्वास्थ्य क्षेत्रमा भएका उपलब्धिहरूलाई आगामी दिनहरूमा योजना निर्माण गर्न आवश्यक धरातल र वैधानिकता प्रदान गर्नका लागि आ.व. २०७५/०७६ मा पनि त्रिवेणी गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखाले प्रतिवेदन तयार गरिसकेको छ । जुन वार्षिक प्रगति प्रतिवेदनले औल्याएका समस्या, अवसर र चुनौतीहरूको समाधान गर्नका लागि पालिकाको स्वास्थ्य सरसफाई तथा पोषण नीतिको आवश्यकता महसुस भई यो नीति तयार गरिएको छ ।

३. गाउँपालिकाको वर्तमान अवस्था

३.१ त्रिवेणी गाउँपालिकाको वर्तमान अवस्था

त्रिवेणी गाउँपालिका साविकका करेटी, नुवागाउँ, बुढागाउँ, जुगार र गैरीगाउँ गा.वि.स. गरी जम्मा ७ वटा वडाहरू मिलेर बनेको गाउँपालिका हो । यस गाउँपालिकामा ५ वटा स्वास्थ्य चौकीहरू रहेका छन् जुन स्वास्थ्य चौकीहरू हाल गाउँपालिकाको वडा नं. १, २, ४, ५ र ७ मा पर्ने गर्दछन् । नेपाल सरकारको स्वास्थ्य नीति, २०७१ को संरचना बमोजिम प्रत्येक वडामा १ स्वास्थ्य संस्थाको अवधारणाका आधारमा यस बाहेकका वडा नं. ३ र ६ मा स्वास्थ्य केन्द्रहरू स्थापना भएका छैनन् ।

विभिन्न समस्याका बावजुत पनि हरेक स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आवश्यक दक्ष स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्थापन गर्न गाउँपालिका हरबखत प्रयासरत रट्यो । जस अन्तर्गत ५ वटा संस्थामा प्रसुति सेवा, १८ वटा गाउँघर क्लिनिकबाट प्राथमिक उपचार लगायत परिवार नियोजन सेवा, पोषण तथा परामर्श सेवा, स्वास्थ्य सेवा, २३ वटा खोपकेन्द्रबाट खोप सेवा र जम्मा ४५ जना महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाबाट स्वास्थ्य, सरसफाई तथा पोषण सेवा र परामर्श, परिवार नियोजन सम्बन्धी परामर्श सेवा प्रदान गरिदै आएको छ । कर्मचारी समायोजन पश्चात स्थायी तथा करार गरी जम्मा ३० जना स्वास्थ्यकर्मीद्वारा स्वास्थ्य सेवा प्रदान गरिदै आइएको छ र सेवालाई गुणस्तरीय, छिटो छरितो र प्रभावकारी बनाउन गाउँपालिकाको आन्तरिक श्रोतबाट वर्षेनी थप स्वास्थ्यकर्मी व्यवस्थापन गर्दै आइरहेको छ ।

३.२ स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धी तथ्यांकिय अवस्था विश्लेषण र दिगो विकासका लक्ष्यहरु

सि. नं	सूचकहरु	नेपाल NDHS 2016	५ नं. प्रदेश NDHS 2016	त्रिवेणी गाउँपालिका DHIS2	दिगो विकास लक्ष्य २०३०	कैफियत
१	सिफारिस गरिए अनुसार ४ पटक गर्भजाँच गराउने महिलाको प्रतिशत	५८.८	६७.३	५१.६	९०	
२	सुत्केरी पश्चात ३ पटक जाँच गराउने महिलाको प्रतिशत	५७.३		१.७	९०	
३	परिवार नियोजनका आधुनिक साधनहरुको प्रयोग गरिरहेका १५ देखि ४९ वर्षका विवाहित महिलाहरुको प्रतिशत	४३	४८	३४	६०	
४	१५ देखि १९ वर्ष उमेरका किशोरी मध्ये बच्चा जन्माई सकेका वा पहिलो पटक गर्भवती भई सकेकाको प्रतिशत	१७			०	
५	पाँच वर्षमुनिका बच्चाहरुको मृत्यु	३९	५८	०		
६	शिशु मृत्यु	३२	४७	०		
७	नवजात शिशु मृत्यु	२१	२९	०		
८	संस्थागत प्रसूतीको प्रतिशत	५७.४	५९.४	५१.४	९०	
९	सवै आधारभूत खोप पाएका बच्चाहरुको प्रतिशत (पूर्ण खोप)	७८	७५	९९.५		
१०	पाँच वर्ष मुनिका बच्चामा हुने पुङ्कोपन	३५.८	३९		१५	
११	प्रजनन उमेरका महिलाहरुमा हुने रक्तअल्पता	४०.८	४४		१०	
१२	पाँच वर्ष मुनिका बच्चामा हुने रक्तअल्पता	५२.७	५३		१०	
१३	कम तौल ० देखि २३ महिना %			१.८		
१४	स्वच्छ खानेपानीको पहुँच %	८७ (2016DWSS)			१००	
१५	सरसफाईमा पहुँच %	८२ (2016SHCC)	९९.१७ (2018 SHCC)		१००	९६.३ (२०१८)

(श्रोत: एन.डि.एच.एस, डि.एच.आई.एस.२)

३.३ पोषण सम्बन्धी हालको अवस्था र अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरु

क्र.सं	२०२५ र २०३० सम्म हासिल गर्नुपर्ने पोषण सम्बन्धी विश्वव्यापी लक्ष्यहरु	नेपालको अवस्था %		सन् २०२५ वि.स्वा. सभाको लक्ष्य	सन् २०३०को दिगो वि. लक्ष्य
		सन् २०११	सन् २०१६		
१	५ वर्ष मुनिका बच्चामा हुने पुङ्कोपन ४० प्रतिशतले घटाउने	४०.५ %	३५.८ %	२४.३ %	१५ %
२.क	प्रजनन उमेरका महिलाहरुमा हुने रक्तअल्पतालाई ५० प्रतिशतले घटाउने	३५ %	४०.८ %	१७.५ %	१० %
२.ख	५ वर्ष मुनिका बालबालिकामा हुने रक्तअल्पतालाई ५० प्रतिशतले घटाउने	४६.२ %	५२.७ %	२३.१ %	१० %
३	कम तौलको बच्चा जन्मने संख्यालाई ३० % ले घटाउने	१२.१ %	२४.२ %	८.५ %	
४	बाल्यकालमा मोटोपन हुनेहरुको संख्या वृद्धि नहुने अवस्था सुनिश्चित गर्ने	१.४ %	१.२ %	१.४ वा कम	
५	शिशु ६ म. हुँदा सम्म पुर्ण स्तनपान गराउने संख्यालाई कम्तिमा ५० % पुर्याउने	६९.६ %	६६.१ %	५० % भन्दा बढि	
६	५ वर्ष मुनिका बालबालिकामा हुने ख्याउटेपनको संख्या लाई कम्तिमा ५ %मा झार्ने र कायम राख्ने	१० %	९.७ %	५ % वा कम	

३.४ त्रिवेणी गाउँपालिकाको तथ्यांक विश्लेषण

क्र. सं.	सूचकहरू	तथ्यांक अवधि			
		२०७३/७४	२०७४/७५	२०७५/७६	कैफियत
१	BCG लिएका १ वर्ष मुनिका बालबालिका (प्रतिशत)	९७.४	८८.५	८८.६	
२	DPT-HepB-Hib3 लिएका १ वर्ष मुनिका बालबालिका (प्रतिशत)	८०.७	८२.८	८१.९	
३	measles/rubella 1 लिएका ९ देखि ११ महिनासम्मका बालबालिका (प्रतिशत)	८३.८	८२.५	८६.४	
४	JE लिएका १२ देखि २३ महिनासम्मका बालबालिका (प्रतिशत)	६५.४	९१.५	११६.२	
५	TD2 & TD2+ लिएका गर्भवति (प्रतिशत)	६१.५	५८.३	६५.३	
६	० देखि २३ महिनासम्मका बालबालिकाहरूको औषत वृद्धि अनुगमन	२.७	३.२	३.६	
७	पुर्ण स्तनपान गरेका ० देखि ६ महिनासम्मका बालबालिकाहरू (वृद्धि अनुगमनमा दर्ता भएका मध्ये)	१०.९	८१.१	७४.८	
८	कम तौल (२.५ के.जि. भन्दा कम) भएका जीवित जन्मेका शिशुहरू (प्रतिशत) स्वास्थ्यकर्मीद्वारा सुत्केरी गराइएका मध्ये	१.६	०.८२	२.६	
९	वृद्धि अनुगमनको लागि दर्ता भएका जन्म देखि ११ महिनासम्मका शिशुहरू (प्रतिशत)	८२.६	११०.६	९९.३	
१०	वृद्धि अनुगमनको लागि दर्ता भएका (नयाँ) मध्ये कम तौल भएका जन्म देखि २३ महिनासम्मका बालबालिकाहरू (प्रतिशत)	२.१	३	१.८	
११	समयमा नै (६ देखि ८ महिना भित्र) थप खाना (solid, semi solid of soft food) शुरु गरेका बालबालिका	१०.१	७९.८	७३.१	
१२	गर्भावस्थामा १८० चक्कि आईरन तथा फोलिक एसिड चक्कि पाएका गर्भवति (प्रतिशत)	३८.६	४३.९	५१.४	
१३	जम्मा भिटामिन ए पाएका सुत्केरी महिलाहरू (प्रतिशत)	६८.५	६०.३	६२.३	
१४	पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकामा ARI Incidence (प्रतिहजारमा)	७९३.२	८५८.२	८४९	
१५	पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकामा फाडापखला लागेको Incidence (प्रतिहजारमा)	७४६.२	८२५.२	७६१.७	
१६	पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकामा जिंक चक्कि र पुनर्जलीय भोलवाट फाडापखलाको उपचार (प्रतिशत)	८५.८	८९.८	९८.२	
१७	नवजात शिशुलाई नाभि मलम लगाईएको (प्रतिशत)	४०.४	४०.२	५१.४	
१८	नवजात शिशु मृत्युदर	०	०	०	
१९	पूर्वप्रसूति जाँच (चौथो, छैठौं, आठौं र नवौं महिनामा) प्रतिशत	४०	४९.७	५१.६	
२०	स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी प्रतिशत	४०.४	४०.२	५१.४	
२१	दक्ष स्वास्थ्यकर्मीद्वारा (SBA) प्रसूति गराईएको प्रतिशत	१८.६	२६.७	३९.२	
२२	उत्तरप्रसूति जाँच निर्देशिका अनुसार (२४ घण्टा, तीन दिन र सात दिन भित्र)	५.८	२	१.७	
२३	मातृ मृत्युदर	०	०	०	
२४	FP Methods New acceptor among as % of WRA	१९.२	१८.५	१९.१	
२५	No. of new TB cases registered	३२	२८	२१	
२६	Total No. of Leprosy Cases	०	०	०	
२७	% of OPD New Visits among total population	३४.३	३३.८	४५	

(श्रोत: डि.एच.आई.एस.२)

उल्लेखित सूचकहरूमा समग्रमा गाउँपालिकाले उल्लेखनीय सफलता हाँसिल गरिसकेको र स्वास्थ्य क्षेत्रमा गाउँपालिका सकारात्मक बाटोमा अग्रसर भइरहेको देखिए तापनि यस त्रिवेणी गाउँपालिकामा स्वास्थ्य र पोषणको क्षेत्रका चुनौतीहरू अझै थुप्रै छन् । विगत ३ वर्षको तथ्यांकलाई विश्लेषण गर्दा प्रायःजसो सूचकहरू सकारात्मक रूपमा बढेता पनि त्यति सन्तोषजनक देखिदैन । दिगो विकास लक्ष्य सन् २०३० ले निर्धारण गरेका स्वास्थ्यका सूचकहरूको उपलब्धीहरू प्राप्त गर्नका लागि यस गाउँपालिकाको पनि उत्तरदायित्व रहेको छ ।

४. त्रिवेणी गाउँपालिकामा विद्यमान स्वास्थ्य समस्या तथा चुनौतीहरू:

- त्रिवेणी गाउँपालिकाभित्र भौगोलिक विशिष्टता, विकटताको कारण समतामूलक हिसाबले स्वास्थ्य संस्थाहरूको व्यवस्था हुन सकिरहेको छैन, सबै वडाहरूमा स्वास्थ्य सेवाको पहुँच पुगेको छैन । स्वास्थ्यचौकीहरूमा आवश्यक औजार तथा उपकरणहरू तथा आवश्यक स्वास्थ्यकर्मीहरूको उपलब्धता नभएकाले गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा सबै तह, वर्ग र क्षेत्रका समुदायसम्म पुग्न सकेको छैन ।
- हाल सेवा प्रदान गरिरहेका स्वास्थ्य संस्थाहरू उपचारात्मक सेवा बढी र रक्षात्मक सेवामा कम केन्द्रीत रहेको देखिन्छ । जसको कारण जनस्वास्थ्यको परिभाषा अनुसार प्रवर्द्धनात्मक सेवा प्रभावकारी रूपमा अगाडि बढ्न नसकेकोले समुदायमा रहेका आन्तरिक, भित्री स्वास्थ्य समस्या, समस्याका मुल कारण पहिचान गर्न र समस्याको आधारमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिएको छैन ।
- हरेक स्वास्थ्य संस्थामा परामर्श सेवालार्ई व्यवस्थित र आवश्यकता अनुसार प्रवाह गर्ने चलन कम हुनुले पनि स्वास्थ्य, सरसफाई र पोषण सेवा सोचे अनुसार प्रभावकारी हुन सकेको छैन ।
- गाउँपालिकाभित्र रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा दरवन्दी अनुसारका सबै स्वास्थ्यकर्मीहरू पूर्ति हुन सकेका छैनन् । स्वास्थ्य संस्थामा स्वास्थ्यकर्मीहरूको कार्य विवरण तथा स्वास्थ्यकर्मीको कार्यपत्रको खाका समेत तयार भई सकेको भए तापनि सो अनुरूप गुणस्तरीय तथा प्रभावकारी सेवाहरू प्रवाह हुन सकेको छैन ।
- गाउँपालिकाभित्र रहेका स्वास्थ्य संस्थाका उदाहरणीय कार्य सम्पादन गर्ने स्वास्थ्य संस्था तथा संस्थाका कर्मचारीहरूलाई उचित प्रोत्साहनको व्यवस्था गरी थप कार्य तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रवाहलाई वृद्धि गर्न नसकिएको ।
- गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखा तथा अर्न्तगतका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आवश्यक औषधि भण्डारणको उचित व्यवस्था (स्थान, स्टोर, कोल्ड चेन आदि) को अभाव जस्ता कारणले गुणस्तरीय औषधिको आपूर्ति, वितरण र उपलब्धता र सहज पहुँच पुग्न सकेको छैन ।

- प्राकृतिक प्रकोप र महामारीका बखत समयमै पर्याप्त औषधि उपकरण पुऱ्याउनु र स्वास्थ्य संस्थाबाट टाढा रहेका बस्तीमा बसोबास गर्ने नागरिकलाई समुचित मुल्यमा औषधी उपचार उपलब्ध गराउनु र निजि क्षेत्रको सेवालालाई सरल, सहज, सुलभ, नागरिकले सहज स्वीकार गर्न सक्ने बनाउनु र यसको नियमन गर्नु पनि चुनौतिपूर्ण छ ।
- त्रिवेणी गाउँपालिकामा नसर्ने खालका रोगहरु जस्तै- क्यान्सर, मुटु सम्बन्धी समस्या तथा हृदयघात, मृगौला, मधुमेह, कलेजो, फोक्सोको रोग, महिलाको पाठेघर खस्ने समस्या (Uterine Prolaps) दाँतको रोग, गलागाँड, मानसिक रोग आदिलाई रोकथाम गर्नु जरुरी भएको छ ।
- आयुर्वेदिक उपचार पद्धतिलाई व्यवस्थापन गर्न नसकिनु, आधुनिक जीवनशैलिको नाममा अस्वस्थकर जीवनशैलि अपनाउनु, शारीरिक परिश्रम तथा व्यायम कम गर्नु, सुतिजन्य पदार्थको प्रयोग, मादक पदार्थ सेवन, अस्वस्थकर जिवनशैलिका कारण नसर्ने रोगको प्रकोप दिनानुदिन बढ्दै गईरहेको छ ।
- त्रिवेणी गाउँपालिकाभित्र रहेका निजि स्वास्थ्य सेवाप्रदायी संस्था (निजि मेडिकल, अस्पताल ईत्यादि) बाट दिइने सेवालालाई नियमसम्मत गर्न नसकिएको कारण अव्यवस्थित उपचार, अनावश्यक एन्टिबायोटिक औषधिको प्रयोगले गर्दा सरकारी स्वास्थ्य सेवामा नागरिकको रुचि कम हुनुका साथै उपचार पद्धतिमा भविष्यमा समस्या सृजना हुनसक्ने प्रवल सम्भावना रहेको छ ।
- त्रिवेणी गाउँपालिकाभित्र रहेका पिछडिएका, गरिब, असहाय, अति दुर्गम भेगका नागरिकहरुका लागि स्वास्थ्य उपचार महंगो पर्नगएको छ । अझ गम्भीर प्रकृतिका रोग लागेमा उपचार महंगो भई परिवार नै आर्थिक जोखिममा परी गरिबीमा जाने वा उपचार सेवा प्राप्त गर्न नसकि घरेमा बसी मृत्युवरण गर्नु परेको अवस्था पनि विद्यमान छ ।
- त्रिवेणी गाउँपालिकाका नागरिकहरुमा गरिबी, अशिक्षा, चेतनाको अभावका कारण र उपलब्ध खाद्य वस्तुहरुलाई मिलाएर खाने बानी नभएको कारण पोषणको दृष्टिले अति संवेदनशिल मानिने गर्भवति सुत्केरी महिला, बालबालिका, किशोरी एवं वृद्धहरुमा पोषण सम्बन्धी समस्याहरु (पोषक तत्वहरुको कमि) रहेका छन् । यसका साथै घरायासी खाद्यान्न उत्पादन, ग्रामिण नमुना कृषकको अवधारणालाई योजनामा समावेश गर्न सकिएको छैन र बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाको मर्मलाई आत्मसाथ गर्दै पालिका र वडा स्तरमा पोषण तथा खाद्य सुरक्षा निर्देशक समितिलाई नियमित गर्न नसकिएको कारण कुपोषणका समस्यालाई समाधान गर्न पोषण सम्बन्धी कार्यक्रमलाई योजनावद्ध रुपमा नियमित कार्यक्रममा समावेश गर्न सकिएको छैन ।
- स्वच्छ खानेपानी र सरसफाइको समस्या रहेको छ । जसका कारण बेलाबखत भाडापखाला, टाईफाइड, हैजा, ज्वरो, जस्ता महामारीजन्य रोगहरु फैलने गरेको छ त्यसको प्रतिकार्यको लागि

पालिका तथा अर्न्तगतका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुमा औषधि तथा उपकरणहरुको आधिकारीक भण्डारको परिमाण र आकस्मिक माग बिन्दु अनुसार व्यवस्था हुन नसकेको ।

- गाउँपालिका भित्र रहेका सबै वस्तीहरुमा गुणस्तरीय तथा उपयुक्त स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध हुन नसक्नु र समयमा सेवा प्राप्त गर्नजान कठिन भएकोले नवजात शिशु, बाल स्वास्थ्य तथा मातृस्वास्थ्य संस्थागत सुत्केरी लगायतका सेवामा पनि अपेक्षित लक्ष्य हाँसिल हुनसकेको छैन । अझै पनि यस त्रिवेणी गाउँपालिकामा आशा गरे अनुरूपको संस्थागत सुत्केरी हुने दर बढाउन सकिएको छैन, केही समुदायमा बाल विवाह तथा किशोरावस्थामै बच्चा जन्माउने गरेको पाइएको छ जसको प्रत्यक्ष असर पोषणमा परेको छ ।
- जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको स्वास्थ्य उपचार, किशोर किशोरीहरुको यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य, विद्यालय जाने उमेरका बालबालिकाको स्वास्थ्य प्रवर्द्धनका लागि उचित स्वास्थ्य सेवाको व्यवस्था हुन सकेको छैन ।
- स्वास्थ्य क्षेत्रमा भएको लगानीको समुचित सदुपयोग भएको, नागरिकले पाएको स्वास्थ्य सेवा र ऐन, नियम कार्यान्वयनको सम्बन्धमा नियमित र प्रभावकारी अनुगमन हुन सकेको छैन ।
- गाउँपालिकाभित्रका स्वास्थ्य संस्थामा आवश्यक पर्ने औषधिहरु तथा अन्य रसतहरु समयमै पुऱ्याउनु र नागरिकलाई उचित मुल्यमा औषधी उपलब्ध गराउनु र यसको नियमन गर्नु पनि चुनौतिपूर्ण छ ।
- नेपालको संविधानले प्रदान गरेको निःशुल्क र आधारभूत स्वास्थ्य सम्बन्धी अधिकारको समुचित व्यवस्था मिलाउन र आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाको विस्तार र विकास गरी पहुँच वृद्धि गर्ने कार्य त्रिवेणी गाउँपालिका परिवेशमा चुनौतिपूर्ण रहेको छ ।
- त्रिवेणी गाउँपालिका भित्र आवश्यकता अनुसार ठाउँमा र नागरिकको हित हुने गरी स्वास्थ्य क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको सहभागीता बढ्न सकेको छैन । साथै गाउँपालिका भित्र रहेका स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्ने निजी संस्थाहरुको सेवा प्रवाहलाई रेकडिड तथा रिपोर्टिडको दायरामा ल्याउनु तथा तिनिहरुको नियमन गर्नु चुनौती रहेको छ । त्यसैगरी पालिकाभित्र स्वास्थ्य क्षेत्रमा कार्य गर्ने गैरसरकारी क्षेत्रको लगानीलाई पारदर्शी, प्रभावकारी एवं थप व्यवस्थित गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।
- त्रिवेणी गाउँपालिकाका जनताको शैक्षिक तथा चेतनाको स्तर न्यून रहनु, पुर्वाधार विकासको मेरुदण्ड मानिने सडक बिजुली, टेलिफोन, शुद्ध तथा पर्याप्त खानेपानीको समुचित व्यवस्था हुन नसक्नु, आधुनिक चिकित्सा पद्धतीमा दुर्गम भेगका नागरिकहरुले विश्वास कम रहनु र परम्परागत धामी, भाँक्रिको अभ्यास गर्नु, र अपर्याप्त सरकारी/निजी लगानी जस्ता चुनौतिहरु विद्यमान रहेका छन् ।

- सरसफाई सुधारका क्षेत्रमा पनि यस गाउँपालिकामा धेरै प्रयास भए तापनि दिर्घकालिन रुप लिन सकेको छैन ।
- मिति २०७२ षौष १० गते रोल्या जिल्लालाई खुल्ला दिसा मुक्त जिल्ला घोषण पश्चात नियमित अनुगमन हुन नसकेको कारण खुल्ला दिशामुक्त क्षेत्रको अवस्थाको यथार्थ अवस्था बारे सूचना उपलब्ध हुन सकिरहेको छैन ।
- पूर्ण सरसफाई, स्वच्छ घर, स्वच्छ वातावरण, पर्यावरण र प्रकृति सौन्दर्यताको संरक्षणमा खासै उल्लेखनीय कार्यक्रम गर्न सकिएको छैन । जसको कारण समय समयमा स्वास्थ्य र सरसफाई सम्बन्धी समस्याहरु हुनेगरेका छन् ।
- पालिका भित्र उत्पादन हुने खाद्यन्नहरुको समुचित प्रयोग गरेर सुनौला १,००० दिनका आमा तथा घरपरिवारका सदस्यहरुले हरेक बार खाना चार खानका लागि व्यवस्थित करेसावारी तथा त्यसको व्यवस्थापनको ज्ञानको अभाव रहेको छ । जसले गर्दा गाउँपालिका भित्र रहेका बालबालिकाहरुको कुपोषणको दरलाई शुन्यमा भार्न सकिएको छैन । परम्परागत खानपिन शैलि, जनचेतनाको कमि, बजारमा पाईने पत्रु खाना खाने चलनले गर्दा गर्भावस्था देखिनै पोषिलो खानेकुराको अभावले गर्दा कुपोषणको अन्तरपुस्ता असरको चक्रलाई तोड्न सकिने अवस्था छैन ।
- स्वास्थ्यका सूचना र तथ्यांकहरुको रेकर्डिङ्ग र रिपोर्टिङ्ग वैज्ञानिक र प्रभावकारी बनाउन सकिएको छैन । जसले गर्दा तथ्यमा आधारित स्वास्थ्य तथा पोषणका योजना निर्माण गर्दा बाह्य स्रोतका तथ्यांकहरुको प्रयोग गर्नुपर्ने बाध्यताका कारण प्रभावकारी कार्यक्रम गर्न सकिएको छैन ।

५. त्रिवेणी गाउँपालिकाको नीतिको निर्देशक सिद्धान्त तथा उदेश्यहरु

माथि उल्लेखित समस्या, चुनौती तथा औचित्यका आधारमा गाउँपालिकाले स्वास्थ्य नीति तयार गर्दा यसका केही मौलिक निर्देशक सिद्धान्त प्रतिपादन गरी सोही आधारमा नीति तथा रणनीति प्रस्ताव गरिएका छन् । प्रस्तुत निर्देशक सिद्धान्तका आधारमा गाउँपालिकाको स्वास्थ्य नीति, २०७६ को कार्यान्वयन गरिनेछ ।

- त्रिवेणी गाउँपालिकाका नागरिकहरुलाई मौलिक अधिकारको रुपमा आधारभुत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्ने व्यवस्था सुनिश्चित गर्ने ।
- त्रिवेणी गाउँपालिकाका नागरिकले प्राप्त गर्ने स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी सूचनाको हक सुनिश्चित गरी स्वास्थ्य सेवाका हरेक तहमा जनसहभागीता बढाई सेवाग्राहीको सन्तुष्टि वृद्धि गर्ने ।
- त्रिवेणी गाउँपालिकाद्वारा प्रदान गरिने स्वास्थ्य सेवामा गरिब, सीमान्तकृत र जोखिममा रहेका वर्ग र समुदायको पहुँच सुनिश्चित गर्न समतामूलक र सामाजिक न्यायको आधारमा स्वास्थ्य कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

- त्रिवेणी गाउँपालिकाका नागरिकको स्वास्थ्य प्रवर्द्धन, संरक्षण, सुधार र पुनःस्थापन सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमहरू त्रिवेणी गाउँपालिकाका अन्य नीतिहरूमा पनि समावेश गराउनु लाने ।
- नागरिकले सर्वसुलभ ढङ्गले गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा उचित मुल्यमा प्राप्त गर्ने गरी त्रिवेणी गाउँपालिकाभित्र निजी क्षेत्रको सहभागिता बढाउने ।
- त्रिवेणी गाउँपालिकाको मौलिक र पम्परागत रूपमा रहेको स्वास्थ्य उपचार पद्धतीको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नुका साथै त्रिवेणी गाउँपालिकामा पाइने औषधिजन्य जडिबुटीको खोज, अनुसन्धान संरक्षण, प्रशोधन र प्रवर्द्धन गर्ने खालका योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने ।
- आन्तरिक तथा बाह्य निकायहरूबाट प्राप्त साधन श्रोतलाई यो नीति र यस अन्तर्गत बनेका कार्यक्रमहरूलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने गरी परिचालन गर्ने ।
- सरकारी, निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रबाट उपलब्ध गराइने सम्पूर्ण स्वास्थ्य सेवाहरूको प्रभावकारी अनुगमन र नियमन गर्ने ।
- स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा समानता र जवाफदेहिताको सिद्धान्तलाई आत्मसाथ गरी स्वास्थ्य सेवाका हरेक तह र प्रकारमा नागरिकहरूको सहभागिता बढाउने ।
- त्रिवेणी गाउँपालिकाभित्रको स्वास्थ्य सेवालाई सुलभ र प्रभावकारी बनाउन संघीय र स्थानीय सरकारसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।
- पोषण र स्वास्थ्यको दृष्टिले अति संवेदनशिल मानिने अवस्थाहरू जस्तै: गर्भवति, सुत्केरी महिला, नवजात शिशु, दुई वर्ष मुनिका बालबालिका, पाँच वर्ष मुनिका बालबालिका, किशोरी र वृद्धावस्थाको स्वास्थ्य र पोषणलाई विशेष महत्व दिई पोषण र स्वास्थ्यका कार्यक्रमलाई आवश्यकता अनुसार दिर्घकालिन योजना बनाई सेवा प्रदान गर्ने ।
- समय-समयमा स्वास्थ्य र पोषण सम्बन्धी सूचकहरूको विश्लेषण गरी कमजोर सूचकलाई रणनीतिक कार्ययोजनामा समावेश गरेर आवश्यक थप कार्यक्रम अगाडि बढाई सेवा सुदृढ गर्ने ।
- पोषण र स्वास्थ्य एकआपसमा अति महत्वपूर्ण क्षेत्र भएको र पोषणको अवस्था स्वास्थ्य क्षेत्रले मात्र समाधान गर्न नसक्ने भएकोले त्रिवेणी गाउँपालिकामा बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाको भाव अनुसार स्वास्थ्य र पोषणलाई अन्य क्षेत्रसँग पनि सहकार्य गरी कार्ययोजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्दै स्वास्थ्य र पोषणको स्थिती सुधार गर्ने ।
- विपन्न घरपरिवारमा खानेकुराको उत्पादन, उपलब्धता र प्रयोगलाई अध्ययन, विश्लेषण र वर्गीकरण गरी खाद्यान्न अभावलाई वैकल्पिक उपायबाट पोषिलो खानेकुराको उपलब्धतालाई सुनिश्चित गर्न व्यवस्थित कार्यक्रम लागु गरी गरिबी न्युनिकरणलाई जोड दिने र हुनसक्ने कुपोषणलाई न्युनिकरण गर्ने ।

५.१ भावी सोच (Vision)

त्रिवेणी गाउँपालिकाका सबै नागरिकहरू शारीरिक, मानसिक, सामाजिक र भावनात्मक रूपमा स्वस्थ रही उत्पादनशील र गुणस्तरीय जीवनयापन गर्न सक्षम हुने ।

५.२ ध्येय (Mission)

उपलब्ध साधनस्रोतको अधिकतम प्रयोग गरी सरोकारवाला सम्बन्धित संघीय मन्त्रालय, प्रदेश सरकार, स्वास्थ्य सेवा प्रदायक, सेवाग्राही र सरोकारवालाहरू बीच समन्वय र रणनीतिक सहकार्य गरी नागरिकहरूको स्वास्थ्य र सुपोषित रहन पाउने मौलिक अधिकारको सुनिश्चित गर्ने ।

५.३ लक्ष्य (Goal)

त्रिवेणी गाउँपालिकाका सबै नागरिकहरूलाई स्वास्थ्यको अधिकार सुनिश्चित गर्न गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच वृद्धि गरी समतामूलक, न्यायसंगत एवं जवाफदेही स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको माध्यमबाट स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने ।

५.४ उद्देश्यहरू (Objectives)

- त्रिवेणी गाउँपालिकाका नागरिकहरूलाई संविधान प्रदत्त स्वास्थ्य सम्बन्धी अधिकारको उपभोग गर्न पाउने वातावरण सृजना गर्ने ।
- प्रत्येक नागरिकले सबै तहबाट गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्न सक्ने गरी आवश्यक औषधी, उपकरण, प्रविधि र दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरू सहितको प्रभावकारी एवं जवाफदेहीपूर्ण स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको स्थापना गर्ने ।
- स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा प्रभावकारी जनसहभागिता प्रवर्द्धन गर्ने ।
- स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा सरकारी, नीजि, बहुपक्षीय साभेदारी तथा सहकार्य प्रवर्द्धन गर्ने ।

६. नीतिहरू

त्रिवेणी गाउँपालिकाको विशिष्टकृत भौगोलिक तथा स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी समस्या र चुनौतिलाई सम्बोधन गर्दै त्रिवेणी गाउँपालिकाका नागरिकहरूलाई गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न गाउँपालिकाले देहायका नीति अवलम्बन गरेको छ -

६.१. त्रिवेणी गाउँपालिकाका हरेक नागरिकलाई निःशुल्क आधारभूत तथा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा प्रवाह भएको सुनिश्चित गरिनुको साथै उपचारात्मक सेवालार्ई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउँदै, रक्षात्मक र प्रवर्द्धनात्मक सेवाहरू क्रमिक रूपमा विस्तार गरी प्रभावकारी रूपमा वस्ति र घरधुरीसम्म पहुँचको सुनिश्चित गरिनेछ ।

६.२. त्रिवेणी गाउँपालिकाभित्र विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवाको पहुँचलाई विस्तार गर्न न्युनतम पूर्वाधार सहितको निदानात्मक सेवा विस्तार गरिनेछ ।

- ६.३ त्रिवेणी गाउँपालिकामा व्यक्ति, परिवार र समाजलाई परिचालन गरी जीवनशैली परिवर्तन गर्न अभिप्रेरित गर्दै नसर्ने रोगको उपचारलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवा (प्रवर्द्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, उपचारात्मक, पुनर्स्थापनात्मक तथा प्रेषात्मक स्वास्थ्य सेवा) सेवा केन्द्रस्तर देखिनै व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- ६.४. गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको लागि आवश्यक पूर्वाधार, औषधी, औषधीजन्य सामग्री, औजार तथा उपकरणहरूको व्यवस्था गरिनेछ ।
- ६.५ निजि क्षेत्रका स्वस्थ्य सेवा प्रदायक संस्था, अस्पताल र फार्मसीहरूलाई प्रचलित कानून बमोजिम सेवा प्रवाहको मुलधारमा ल्याई व्यवस्थित रूपमा सेवा सञ्चालन, व्यवस्थापन, रेकर्डिङ्ग र रिपोर्टिङ्ग एवं नियमन गरिनेछ र नियमित अनुगमन गरिनेछ ।
- ६.६. न्यूनतम सेवा मापदण्ड (Minimum service standard) तथा राष्ट्रिय चिकित्सा मापदण्ड (National Medical standard) अनुसारको स्वास्थ्य सेवा सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट गुणस्तरीय रूपमा प्रवाह गरिनेछ ।
- ६.७. सामाजिक, आर्थिक, भौगोलिक, धार्मिक र साँस्कृतिक हिसाबले पछाडि परेका समुदायको गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा पहुँच र उपभोग वृद्धि गरिनेछ ।
- ६.८. किशोरकिशोरी तथा महिलाको सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार सुनिश्चित गरीनेछ ।
- ६.९. स्वास्थ्य, सकारात्मक व्यवहार परिवर्तनका लागि स्वास्थ्य शिक्षा र सूचना प्रवाह गर्दै अनुकूल वातावरण सुनिश्चित गरिनेछ ।
- ६.१०. त्रिवेणी गाउँपालिकाबासीको स्वास्थ्य बीमा सुनिश्चित गरी लक्षित वर्ग जस्तै: ज्येष्ठ नागरिक, विशेष क्षमता भएका नागरिक, किशोरकिशोरी, सिमान्तकृत, विभेदमा परेका, घाईतेको स्वास्थ्य सेवा सर्वसुलभ र सहज पहुँच हुने व्यवस्था गरिनेछ ।
- ६.११. स्वास्थ्यवर्द्धक खाद्य पदार्थको प्रवर्द्धन, उत्पादन, पहुँच र उपभोग बढाई पोषण स्थितिमा सुधार गरिनेछ, वडा तथा पालिकास्तरमा बहुक्षेत्रीय पोषण योजना अनुसार पोषण कार्यक्रमलाई निरन्तर र प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।
- ६.१२. विपद वा प्रकोपको समयमा पर्नसक्ने सम्भावित स्वास्थ्य असरहरूको न्यूनीकरण एवं प्रतिकार्यको लागि बहुपक्षीय सहकार्य गरिनेछ ।
- ६.१३. मानसिक स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित समस्याप्रति आवश्यक जनचेतनाको अभिवृद्धि गर्न, त्यसको रोकथाम, उपचार र नियन्त्रण गर्न, स्वास्थ्य संस्थाहरूलाई मानसिक स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न सुदृढ र सक्षम बनाउदै, प्राथमिक स्वास्थ्य सेवाको तह देखिनै व्यवस्थापन गरी प्रेषण अस्पतालसम्म पहुँच सुनिश्चित गरिने स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रमको एक अभिन्न अंगको रूपमा

- शिक्षण संस्थाहरु मार्फत प्रवाहित गर्ने । मानसिक स्वास्थ्य नीतिलाई समयानुकूल परिमार्जन गर्ने ।
- ६.१४. वातावरणबाट स्वास्थ्यमा पर्ने प्रतिकूल असरहरु न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- ६.१५. स्वास्थ्य क्षेत्रका प्रगती एवं उपलब्धीहरुलाई संस्थागत गर्दै थप उपलब्धी हाँसिल गर्न आवश्यक समन्वय र सहकार्यमा जोड दिइनेछ ।
- ६.१६. विभिन्न कार्यस्थलहरुमा काम गर्ने कामदारहरुको पेशागत स्वास्थ्य सुरक्षा सुनिश्चित गरिनेछ ।
- ६.१७. स्वास्थ्य सेवाको पहुँच र उपयोगमा वृद्धि गर्न सार्वजनिक, सामुदायिक तथा आवश्यकता अनुसार निजि क्षेत्रसँग साभेदारी गरिनेछ ।
- ६.१८. अध्ययन तथा अनुसन्धानलाई प्रवर्द्धन गर्दै निष्कर्षको आधारमा स्वास्थ्य कार्यक्रम तथा रणनीति निर्माण गरी लागू गरिनेछ ।
- ६.१९. तथ्यमा आधारित योजना बनाउन र स्वास्थ्य सेवाको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्न एकिकृत स्वास्थ्य सूचना प्रणालीलाई थप सुदृढ र प्रविधिमैत्री बनाइनेछ ।
- ६.२०. स्वास्थ्य क्षेत्रमा सुशासन कायम गर्दै स्वास्थ्य सेवालाई जनमुखी एवं परिणाममुखी बनाइनेछ ।
- ६.२१. सरुवा रोग, किटजन्य रोग, पशुपंछीजन्य रोग, गलगाँड, लागूपदार्थ दुर्व्यसनी जस्ता निश्चित स्थान र समुदायमा विद्यमान रोगहरुको रोकथाम, नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन प्रभावकारी रूपमा गरिनेछ ।
- ६.२२. स्वास्थ्य क्षेत्रमा लगानी वृद्धि गर्दै सामाजिक सुरक्षा योजनालाई सुदृढ गरी स्वास्थ्योपचारमा पर्ने व्यक्तिगत व्ययभार कम गरिनेछ ।
- ६.२३. तथ्यांक, जनसांख्यिक स्थिति र वितरणको आधारमा स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- ६.२४. आयुर्वेद लगायतका स्वास्थ्य सेवा स्थापना थप व्यवस्थित, मजबुत र गुणस्तरीय बनाइनेछ ।
- ६.२५. सुर्तिजन्य वस्तुको प्रयोग, मादक पदार्थ सेवन, अस्वस्थकर जीवनयापनलाई निरुत्साहित गरी नियमन गरिनेछ र स्वस्थकर जीवनयापन गराउन जनचेतनाका कार्यक्रम, शारीरिक व्यायम र योग जस्ता कार्यलाई प्रोत्साहन, प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- ६.२६. सबै स्वास्थ्य संस्था, स्वास्थ्य शाखा र पालिकाबाट स्वास्थ्यका तथ्यांकलाई वैज्ञानिक ढंगबाट व्यवस्थित गर्न आवश्यकता अनुसार तालिम तथा स्थलगत क्षमता अभिवृद्धि गर्दै लैजानुको साथै अनलाइन रेकर्डिङ्ग र रिपोर्टिङ्ग गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- ६.२७. गाउँपालिकाको केन्द्रमा जनशक्ति सहितको कम्तिमा १५ शैयाको एक अस्पताल निर्माण गरिनेछ ।

७. प्रत्येक नीति अर्न्तगतका रणनीतिहरु:

नीति १. त्रिवेणी गाउँपालिकामा हरेक नागरिकलाई निःशुल्क आधारभूत तथा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा प्रवाह भएको सुनिश्चित गरिनुको साथै उपचारात्मक सेवालाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउदै, रक्षात्मक र प्रवर्द्धनात्मक सेवाहरु क्रमिक रुपमा विस्तार गरी प्रभावकारी रुपमा बस्ति र घरधुरिसम्म पहुँचको सुनिश्चिता गरिनेछ ।

- १.१. यस त्रिवेणी गाउँपालिकाका सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट निःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरु प्रभावकारी रुपमा उपलब्ध गराइनेछन ।
- १.२. भूगोल र जनघनत्वका आधारमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न स्वास्थ्य संस्थाहरु स्थापना तथा विस्तार गरिनेछ ।
- १.३. त्रिवेणी गाउँपालिका र स्थानीय तहको सहकार्यमा निःशुल्क स्वास्थ्य कार्यक्रम, आधारभूत स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रमको कार्ययोजना तयार गरी लागू गरिनेछ ।
- १.४. त्रिवेणी गाउँपालिका र अन्य निकायको सहकार्यमा निःशुल्क स्वास्थ्य कार्यक्रम, आधारभूत स्वास्थ्य सेवा, स्वास्थ्य विमा एवं सामाजिक स्वास्थ्य सुरक्षाका सेवाहरुलाई सामन्जस्यपूर्ण ढंगले सञ्चालन गरिनेछ ।
- १.५. आकस्मिक अवस्था परी स्वास्थ्य संकटमा रहेका बेला निर्धारित मापदण्डको आधारमा शिघ्र उपचारको लागि एम्बुलेन्सबाट उद्धार गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- १.६. स्वास्थ्य सेवालाई क्रमिक रुपमा व्यवस्थित बनाउन सेवाको गुणस्तरलाई सुधार तथा विकास गरिदै लगिनेछ ।
- १.७. रक्षात्मक सेवा जस्तै खोप, पोषण, सरसफाई जस्ता सेवालाई विस्तार गरिनेछ र प्रवर्द्धन गरी घरधुरी तहसम्म पुऱ्याइनेछ त्यसको लागि स्थानीयस्तरमा मानव समुदाय सहजकर्ता र संसाधनको पनि आवश्यकता अनुसार व्यवस्था मिलाइनेछ ।

नीति २: त्रिवेणी गाउँपालिका भित्र विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवाको पहुँचलाई विस्तार गर्न न्युनतम पूर्वाधार सहितको निदानात्मक सेवा विस्तार गरिनेछ ।

- २.१ त्रिवेणी गाउँपालिकाभित्र स्वास्थ्य सेवा सर्वसुलभ र प्रभावकारी बनाउन १५ शैयाको एक अस्पताल सञ्चालन गर्ने साथै जनसंख्या र भूगोलका आधारमा आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र, सामुदायिक स्वास्थ्य इकाईहरु वृद्धि गर्दै स्वास्थ्य जनशक्ति उत्पादन, दरबन्दी निर्धारण, जनशक्ति व्यवस्थापन र प्रविधि मैत्री स्वास्थ्य उपकरण तथा पूर्वाधारको व्यवस्थापन गरिनेछ ।

२.२ त्रिवेणी गाउँपालिकाका वडाहरूसँग समन्वय गरी हरेक वडा तथा स्वास्थ्य सेवाको पहुँच पुग्न नसकेका नागरिकलाई लक्षित गरी सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई, बर्थिङ सेन्टर तथा रोमिङ अ.न.मी. मार्फत टोल वस्तीमा स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गरिनेछ।

२.३ नाक, कान, घाटी, दन्त, मानसिक र आँखा चिकित्सालाई विस्तार गरी उपचार गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ। त्रिवेणी गाउँपालिकाका दुर्गम ग्रामीण भेगमा विशेषज्ञ स्वास्थ्य शिविरहरु नियमित रूपमा सञ्चालन गरिनेछ।

नीति ३. त्रिवेणी गाउँपालिकामा व्यक्ति, परिवार र समाजलाई परिचालन गरी जीवनशैली परिवर्तन गर्न अभिप्रेरित गर्दै नसर्ने रोगको उपचारलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवा (प्रवर्द्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, उपचारात्मक, पुनर्स्थापनात्मक तथा प्रेषात्मक स्वास्थ्य सेवा) सेवा केन्द्रस्तर देखिनै व्यवस्थापन गरिनेछ।

३.१. सुर्तिजन्य पदार्थ, मादक पदार्थ, लागुपदार्थ दुव्यसनी र अन्य स्वास्थ्यलाई हानी गर्ने वस्तुहरुको उत्पादन तथा उपभोगलाई निरुत्साहित गरिनेछ।

३.२. सुर्तिजन्य पदार्थ, मादक पदार्थ जस्ता हानीकारक वस्तु किनबेच र प्रयोगलाई सार्वजनिक संस्था र स्थानमा निषेध गरिनेछ। यस्ता वस्तुको उत्पादन, बिक्रि वितरण र प्रयोग नियन्त्रण तथा नियमन गर्ने सम्बन्धी कानून बनाई कडाइका साथ कार्यान्वयन गरिनेछ।

३.३. तोकिए बमोजिमका अवस्थाहरुको समयमा पहिचान गर्न नियमित तथा विशेष शिविरहरु मार्फत आवश्यक स्वास्थ्य संस्थाहरुमा स्क्रिनिङ सेवाहरु (Uterine Prolepses, Obstetrics Fistula, RFT, VIA, Diabetes, HTN, PAP smear, Mammography) आदि सेवा उपलब्ध गराईनेछ।

३.४. बहदो नैराश्यता तथा मानसिक रोगलाई न्यूनीकरण गर्न प्राथमिक मानसिक स्वास्थ्य सेवालालाई सबै स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ, साथै निश्चित स्थान र समयमा संघ तथा प्रदेशसँगको समन्वय तथा सहकार्यमा विशेषज्ञ मानसिक स्वास्थ्य सेवा शिविर Mental Health Clinic सञ्चालन गरिनेछ।

३.५. Package of Essential Non-communicable (PEN) Package लाई न्यूनतम पनि सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुमा लागू गरिनेछ।

३.६. उच्च रक्तचाप, मधुमेह, मिगौला रोग, मुटुरोग, अवुर्द रोग, दम, मोटोपना जस्ता नसर्ने रोगहरुको निदान, उपचार र व्यवस्थापन गर्न विशेष एकिकृत अभियान सञ्चालन गरिनेछ।

- ३.७ स्वस्थ्य जीवनशैली, शारीरिक व्यायाम, योग शिविर, उचित खानपान, नियमित स्वास्थ्य परीक्षण जस्ता स्वास्थ्य प्रवर्द्धनका कृयाकलापहरू वडा तथा स्वास्थ्य संस्थाहरूसँग समन्वय गरी नियमित कार्यक्रममा समावेश गरी सञ्चालन गरिनेछ ।
- ३.८ खोपबाट बचाउन सकिने रोगहरूको उन्मूलन, निवारण र नियन्त्रणका लागि निगरानी कार्य गरिनेछ । त्रिवेणी गाउँपालिका पूर्णखोप सुनिश्चित गाउँपालिका हो, यसलाई निरन्तरता दिइनेछ ।

नीति ४. गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको लागि आवश्यक पूर्वाधार, औषधी, औषधीजन्य सामग्री, औजार तथा उपकरणहरूको व्यवस्था गरिनेछ ।

- ४.१ संघ तथा प्रदेशसँगको सहकार्यमा स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट निःशुल्क वितरण हुने तोकिएका औषधीहरूमा आवश्यकता अनुसार थप गरी सहज रूपमा उपलब्ध भएको सुनिश्चित गरिनेछ ।
- ४.२ प्रदेश सरकारसँगको सहकार्यमा मौजुदा स्वास्थ्य संस्थामा मापदण्ड अनुरूप आधारभूत प्रयोगशाला सेवाको स्थापना भएकोमा गुणस्तरीय सेवा प्रवाह भएको सुनिश्चितता गरिनेछ भने सेवा शुरु नभएका स्वास्थ्य संस्थामा प्रयोगशाला सेवा शुरु गरिनेछ ।
- ४.३ तोकिएको मापदण्ड अनुरूप गुणस्तरीय औजार, उपकरणको आपूर्ति व्यवस्था सुदृढ तथा सुनिश्चित गरिनेछ । साथै गुणस्तरीय औषधी, औषधीजन्य सामग्री, औजार/उपकरण उत्पादन गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- ४.४ निश्चित कार्यविधि र मापदण्डको विकास गरी औषधी, उपकरण र औषधीजन्य सामग्रीहरू खरिद, ढुवानी तथा वितरण पद्धति, औषधीको गुणस्तर सम्बोधन गर्न तथा बजार मूल्य नियन्त्रणको सुनिश्चितताका लागि प्रभावकारी नियमनको व्यवस्था अवलम्बन गरिनेछ ।
- ४.५ प्रतिजैविक प्रतिरोध र स्वास्थ्य उपकरणबाट हुने विकीरणबाट जोगाउन मापदण्ड तयार गरी लागू गरिनेछ । साथै प्रयोगशालामा काम गर्ने स्वास्थ्यकर्मीहरूका लागि नियमानुसारको जोखिम भत्ता उपलब्ध भएको सुनिश्चित गरिनेछ ।

नीति ५. निजी क्षेत्रका स्वस्थ्य सेवा प्रदायक संस्था, अस्पताल र फार्मसिहरूलाई प्रचलित कानून बमोजिम सेवा प्रवाहको मुलधारमा ल्याई व्यवस्थित रूपमा सेवा सञ्चालन, व्यवस्थापन, रेकर्डिङ्ग र रिपोर्टिङ्ग एवं नियमन गरिनेछ र नियमित अनुगमन गरिनेछ ।

- ५.१ त्रिवेणी गाउँपालिकाभित्र सञ्चालनमा रहेका व्यक्तिगत तथा निजी लगानिका स्वास्थ्य सेवा प्रदायक सबै क्षेत्रहरूलाई नेपाल सरकार तथा स्थानीय सरकारको प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता, अनुमति, स्विकृति गरी सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

- ५.२. निजी लगानिमा सञ्चालित औषधी पसल, अस्पताल, क्लिनिक, आयुर्वेद पसलहरूलाई नियमानुसार नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड अनुसार अनुमति लिई यस गाउँपालिका वा सम्बन्धित शाखामा दर्ता गरेर मात्र सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- ५.३. निजी क्षेत्रका सबै सेवा प्रदायक संस्थाहरूले नियमित रूपमा प्रगति प्रतिवेदन ईन्टरनेट वा सम्बन्धित फाराममा मासिक, अर्धवार्षिक र वार्षिक रूपमा पेश गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- ५.४. निजी क्षेत्रको सेवाको गुणस्तर सुनिश्चितताको लागि नियमित सुपरीवेक्षण र अनुगमन गरिनेछ र आवश्यकता अनुसार पृष्ठपोषण दिइनेछ ।
- ५.५. प्रचलित कानून बमोजिम प्रकृत्या नपुगेका निजी क्षेत्रका सेवा प्रदायक संस्थाहरूलाई कानून बमोजिम कारबाही गर्ने वा सम्बन्धित निकायमा आवश्यक कारबाहीको लागि समन्वय गरिनेछ ।

नीति ६. न्यूनतम सेवा मापदण्ड (Minimum Service Standard) तथा राष्ट्रिय चिकित्सा मापदण्ड (National Medical Standard) अनुसारको स्वास्थ्य सेवा सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट गुणस्तरीय रूपमा प्रवाह गरिनेछ ।

- ६.१ न्यूनतम सेवा तथा चिकित्सा मापदण्ड अनुसारको स्वास्थ्य सेवा स्थानिय तह अन्तर्गतका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
- ६.२ स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थाहरूबाट प्रवाह हुने सेवाको गुणस्तर सुनिश्चितताको लागि तोकिएको समयमा अनुगमन तथा मूल्यांकनको व्यवस्था गरिनेछ ।
- ६.३ स्वास्थ्य सेवा प्रवाह र सेवाको गुणस्तरमा सेवाग्राहीहरूको गुनासो संकलन तथा सम्बोधन गर्ने प्रणालीको विकास तथा कार्यान्वयन गरिनेछ ।

नीति ७. सामाजिक, आर्थिक, भौगोलिक, धार्मिक र साँस्कृतिक हिसाबले पछाडि परेका समुदायको गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा पहुँच र उपभोग वृद्धि गरिनेछ ।

- ७.१ स्वास्थ्य सेवामा सर्वव्यापी पहुँच स्थापित गर्न स्वास्थ्य सेवाको पहुँच बाहिर परेका समूहहरूलाई समेट्ने रणनीति तयार गरी लागू गरिनेछ ।
- ७.२ विपन्न, अपाङ्ग, तेस्रो लिंगि, अल्पसंख्यक, लोपोन्मुख, बालबालिका, किशोरकिशोरी, गर्भवती र सुत्केरी महिला, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका तथा जेष्ठ नागरिकहरूलाई स्वास्थ्य सेवा र सामाजिक सुरक्षामा प्राथमिकता दिइनेछ । साथै ८४ वर्षदेखि माथिका जेष्ठ नागरिकहरूलाई घरदैलो मै स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याइनेछ ।
- ७.३ विशेष गरी पिछडीएको वर्ग, क्षेत्र र समुदायका लागि समतामूलक स्वास्थ्य सेवामा पहुँच अभिवृद्धि गर्न आवश्यकता अनुरूप स्वास्थ्य सेवा केन्द्रहरूको स्थापना, स्वास्थ्य शिविरको सञ्चालन तथा आधुनिक सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग गरी स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

७.४ लक्षित समूदायमा स्वास्थ्य सम्बन्धी चेतना अभिवृद्धि गर्दै सेवाको उपयोग वृद्धि गर्न तत् समूदायका स्वास्थ्यकर्मी उत्पादन गरी सोही समूदायमा परिचालन गर्ने योजना बनाई लागू गरिनेछ ।

७.५ कामको शिलशिलामा वा अन्य कारणले स्वास्थ्य संस्थाको पहुँचबाट टाढा रहेका समूहलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न विशेष कार्यक्रम बनाई लागू गरिनेछ ।

नीति ८. किशोरकिशोरी तथा महिलाको सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार सुनिश्चित गरीनेछ ।

८.१ गुणस्तरीय यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सेवामा पहुँच अभिवृद्धि गर्न स्वास्थ्य संस्थाहरुमा मापदण्ड अनुसारको सुरक्षित मातृत्व, नवजात शिशु तथा प्रजनन स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चित गरिनेछ ।

८.२ त्रिवेणी गाउँपालिकाको सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुलाई किशोरकिशोरीमैत्री बनाई सेवा प्रदान गर्न सक्षम बनाइनेछ ।

८.३ विभिन्न वर्ग, जाती, धर्म तथा क्षेत्रमा महिलाको सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्यको अवस्था विश्लेषण गरी आवश्यकता अनुसार परिवार योजना कार्यक्रम बनाई लागू गरिनेछ ।

८.४ सुरक्षित गर्भपतन सेवालाई थप व्यवस्थित गर्दै गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाइनेछ ।

८.५ लैंगिक पहिचानको आधारमा गरिने गर्भपतनलाई पूर्ण रुपमा निरुत्साहित गरिनेछ ।

८.६ प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी रुग्णता तथा अशक्ततालाई सम्बोधन गर्न आवश्यक कार्ययोजना तयार गरी लागू गरिनेछ ।

८.७ बर्थिङ सेन्टरहरुलाई रणनीतिक स्थानमा सञ्चालनका लागि मानव श्रोत तथा भौतिक साधन सम्पन्न गराइनेछ । प्रसुती केन्द्रहरुमा आमा घर तथा स्तर अनुसार नवजात कर्नरको सुविधा उपलब्ध गराइनेछ ।

८.८ नियमित रुपमा हेल्थपोष्टमा गएर नियमानुसार चेकजाँच गराएर हेल्थपोष्ट मै सुत्केरी हुने आमाहरुलाई गाउँपालिकाले दिदै आएको प्रोत्साहन भत्ता रु. १,००० लाई निरन्तरता दिइनेछ ।

नीति ९. स्वास्थ्य सकारात्मक व्यवहार परिवर्तनका लागि स्वास्थ्य शिक्षा र सूचना प्रवाह गर्दै अनुकूल वातावरण सुनिश्चित गरिनेछ ।

९.१ स्वस्थ विद्यालय वातावरण, विद्यालय पोषण (दिवा खाजा) Deworming स्क्रिनिङ तथा स्वास्थ्य परीक्षण सेवा, किशोरकिशोरी सेवा जस्ता विद्यालय स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ, र यी कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि स्कुल नर्स कार्यक्रम लागू गरिनेछ ।

- ९.२ स्वास्थ्य उपचारको जानकारी पाउने हरेक नागरिकको हकलाई सुनिश्चित गर्न सुसुचित स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा जोड दिइनेछ । साथै हरेक स्वास्थ्य संस्थामा स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित जानकारीमूलक पोष्टर, पम्प्लेट, फ्लेक्सहरु तयार गरी टाँस गरिनेछ ।
- ९.३ प्रवर्द्धनात्मक र प्रतिकारात्मक स्वास्थ्य सेवा प्रवाहका लागि प्रत्येक विद्यालयमा कम्तिमा महिनाको एक पटक विद्यार्थीहरुको स्वास्थ्य अवस्था चेकजाँच गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- ९.४ मानसिक स्वास्थ्य समस्या रोकथाम र व्यवस्थापनका लागि मनोसामाजिक परामर्श तथा उपचार सेवा विस्तार गरिनेछ ।
- ९.४ दुर्घटना लगायत अन्य प्रकृतिक तथा मानव सिर्जित प्रकोप रोकथाम तथा जीवन सुरक्षाका लागि सचेतना तथा जनस्वास्थ्य प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- ९.५ स्वास्थ्य सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धिमा योगदान गरेवापत महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरुलाई दिइदै आएको मासिक प्रोत्साहन भत्ता रु. १,००० लाई निरन्तरता दिइनेछ ।

नीति १०. त्रिवेणी गाउँपालिकाबासीको स्वास्थ्य बीमा सुनिश्चित गरी लक्षित वर्ग जस्तै ज्येष्ठ नागरिक, विशेष क्षमता भएका नागरिक, किशोरकिशोरी, सिमान्तकृत, विभेदमा परेका तथा घाईतेको स्वास्थ्य सेवा सर्वसुलभ र सहज पहुँच हुने व्यवस्था गरिनेछ ।

- १०.१. गाउँपालिकाभित्रका स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट प्रवाह गरिने स्वास्थ्य सेवाहरु बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री, ज्येष्ठ नागरिकमैत्री, किशोरकिशोरीमैत्री हुनेछन् । समुदायस्तरमा जेष्ठ नागरिक नमूना दिवा सेवा केन्द्र स्थापना एवं विस्तार गरिनेछ ।
- १०.२. लैंगिक विभेद, कम उमेरमा विवाह गर्ने र कम उमेर मै गर्भवती हुने कारणले महिलाको स्वास्थ्यमा असर गर्ने हुनाले सचेतना अभिवृद्धि गर्ने तथा महिनावारी भएको बेला छात्राहरुको विद्यालय उपस्थितिमा निरन्तरता दिन dignity kit तथा आराम कक्षको व्यवस्था गरिनेछ ।
- १०.३. अपाङ्गहरुको लागी आवश्यकता अनुसारको सहयोगी उपचार व्यवस्था, सहयोगी सामग्री व्यवस्था गरिनेछ । साथै स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य सेवा अपाङ्गमैत्री हुनेछन् । प्यालियटिभ सेवाको पनि क्रमशः शुरुवात गरिनेछ ।
- १०.४. प्रेषण प्रणाली प्रभावकारी गरिनेछ र सहजीकरण गरिनेछ । दुर्गम क्षेत्रबाट उपचारका लागि अन्यत्र प्रेषण भएका विरामीहरुको सहजिकरण गरिनेछ ।
- १०.५ लैंगिक हिंसामा परेका, बेवारिसे जेष्ठ नागरिक, अलपत्र अवस्थाका बालबालिका, मानसिक समस्या भई सडकमै रहेका असहाय व्यक्तिहरुलाई अल्पकालीन स्वास्थ्य व्यवस्थापन एवं हेरचाहको लागि निजी सरकारी सहकार्यमा त्रिवेणी गाउँपालिका

पुनर्स्थापना केन्द्र स्थापना एवं सञ्चालन गरिनेछ । साथै एकद्वार संकट व्यवस्थापन केन्द्रको सुदृढीकरण एवं विस्तार गरिनेछ ।

१०.६ रिफरल अस्पतालहरुमा सामाजिक सेवा इकाई स्थापना गरी प्रभावकारी व्यवस्थापन गरिनेछ ।

नीति ११. स्वास्थ्यवर्द्धक खाद्य पदार्थको प्रवर्द्धन, उत्पादन, पहुँच र उपभोग बढाई पोषण स्थितिमा सुधार गरिनेछ । वडा तथा पालिकास्तरमा बहुक्षेत्रीय पोषण योजना अनुसार पोषण कार्यक्रमलाई निरन्तर र प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।

११.१ खाद्य विविधीकरणमा जोड दिदै स्थानीय तहमा कार्यरत संघसंस्थासँग समन्वय र सहकार्य गरी पोषण व्यवहार परिवर्तन गर्ने तथा पत्रु खाना (Junk Food) लाई निरुत्साहित गर्ने सम्बन्धी कार्यक्रमहरु नियमित रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।

११.२ अर्गानीक तथा पोषणयुक्त खाद्यवस्तुको उत्पादन वृद्धि गर्न, हरित गृह तथा प्रत्येक परिवारमा सुधारिएको करेसावारी निर्माण गर्न र खानामा विविधीकरण गरी उपभोग गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।

११.३ पोषणयुक्त बाल पौष्टिक आहार, दिवा खाजा लगायतका अन्य खाद्य पदार्थ उत्पादनका लागि प्रोत्साहन गरिनेछ र सोको गुणस्तर कायम गर्ने प्रावधान बनाइनेछ ।

११.४ वडा समितिहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरी स्थानीय स्तरमा उपलब्ध पौष्टिक तत्वयुक्त खाद्य पदार्थ उपयोग गर्नका लागि उत्प्रेरित गरिनेछ । यस्ता खाद्य पदार्थ प्रशोधन तथा बजारीकरणका लागि साना किसान/व्यवसायी अनुदान कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

११.५ बहुक्षेत्रीय पोषण कार्यक्रम, शिघ्र कुपोषणको एकिकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम लगायत पोषणसँग सम्बन्धी कार्यक्रम विस्तार, परिष्कृत एवं प्रभावकारी बनाइनेछ । स्वास्थ्य संस्थाहरूसँगको सहकार्यमा पोषण कर्नर, पोषण परामर्श कर्नर, पोषण पुनर्स्थापना केन्द्रहरू स्थापना गरिनेछ र पोषण परामर्श सेवालाई विस्तार गरी थप व्यवस्थित बनाइनेछ ।

११.६ हरेक स्वास्थ्य संस्थामा पोषण सम्पर्क व्यक्ति तोकिने छ र स्वास्थ्य संस्थाबाट दिइने पोषण सेवा सम्बन्धी सम्पूर्ण क्षेत्र निजको जिम्मा लगाइनेछ ।

११.७ वडा समितिहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरी स्थानीय बजारमा खाद्य पदार्थमा मिसावट र अखाद्य पदार्थ नियन्त्रण गरिनेछ । स्वस्थ मासु तथा दुध उत्पादन गर्ने खाने वा खुवाउने, बिक्रि वितरणको लागि नियमन गरिनेछ । कुनैपनि तैयारी खानेकुराहरुमा अनिवार्य लेवलडको व्यवस्था गरिनेछ । विद्यालयमा दिवा खाजाको व्यवस्था मिलाइनेछ । एवं विद्यालयमा बजारको खानेकुरा प्रतिबन्ध गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

११.८. विद्यालय पोषण कार्यक्रमलाई व्यवस्थित र नियमित गरिनेछ । किशोरीहरुको पोषण सुधार गर्न सबै किशोरीहरुलाई नियमित आइरन तथा फोलिक एसिड चक्कि खुवाइने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

११.९ दुई वर्षमूनीका बालबालिकाको नियमित वृद्धि अनुगमन गरिनेछ । गर्भवति र दुई वर्षमूनीका बच्चाका आमाहरुको पोषणको स्थिति सुधार गरिनेछ ।

नीति १२. विपद वा प्रकोपको समयमा पर्न सक्ने सम्भावित स्वास्थ्य असरहरुको न्यूनीकरण एवं प्रतिकार्यको लागि बहुपक्षीय सहकार्य गरिनेछ ।

१२.१ त्रिवेणी गाउँपालिकाभिन्न विभिन्न खालका प्राकृतिक प्रकोप जस्तै वडा नं. ६ र ७ मा बाढी त्यसैगरी वडा नं. १ र ३ मा पैरोको जोखिम रहदै आएको छ भने यस्तै अन्य जोखिमको सम्भावना रहेका स्थानहरु तथा हुन सक्ने जोखिमको नक्साकनका लागि स्थानीय तहमा रहेका निजि तथा गैरसरकारी क्षेत्रहरुसँग बहुपक्षीय सहकार्य गरी प्रतिकार्य योजना निर्माण साथै कार्यान्वयन गरिनेछ ।

१२.२ सम्भावित विपद् वा प्रकोपको समयमा निरन्तर स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न रणनीतिक स्थानका स्वास्थ्य संस्थाहरुमा अत्यावश्यक औषधी तथा सामग्रीहरुको वफर स्टक राख्ने व्यवस्था मिलाइनेछ र ति सामग्रीहरुको म्याद गुज्रने मितिको रेकर्ड राखी मिति गुज्रनु भन्दा अगाडी नै अन्य स्थानमा वितरण गरी त्यसलाई अध्यावधिक गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

१२.३ त्रिवेणी गाउँपालिकामा द्रुत प्रतिकार्य टोली (Rapid Response Team, RRT) तथा आकस्मिक चिकित्सकीय टोली (Emergency Medical Team, EMT) गठन गरी अन्य उद्धार टोलीसँग समन्वय गर्दै आवश्यकता अनुसार परिचालन गरिनेछ ।

नीति १३. मानसिक स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित समस्याप्रति आवश्यक जनचेतनाको अभिवृद्धि गर्न, त्यसको रोकथाम, उपचार र नियन्त्रण गर्न स्वास्थ्य संस्थाहरुलाई मानसिक स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न सुदृढ र सक्षम बनाउदै, प्राथमिक स्वास्थ्य सेवाको तह देखिनै व्यवस्थापन गरी प्रेषण अस्पतालसम्म पहुँच सुनिश्चित गरिने, स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रमको एक अभिन्न अंगको रुपमा शिक्षण संस्थाहरु मार्फत प्रवाहित गर्ने । मानसिक स्वास्थ्य नीतिलाई समयानुकूल परिमार्जन गर्ने ।

१३.१. मानसिक स्वास्थ्य सेवालाई समुदाय स्तरदेखि विशिष्ट स्वास्थ्य सेवा दिनेसम्म उपलब्ध गराउने गरी आवधिक योजनामा समावेश गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

१३.२. स्कूल स्वास्थ्य शिक्षाको एक अभिन्न अंगको रुपमा मानसिक स्वास्थ्यको प्रवर्द्धन गरिनेछ । तदनुरूप मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी सल्लाह दिन काउन्सेलरहरुको जनशक्ति विकास गरिनेछ ।

नीति १४. वातावरणबाट स्वास्थ्यमा पर्ने प्रतिकूल असरहरू न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन गरिनेछ ।

- १४.१ गाउँपालिकाभिन्न कार्यरत संघसंस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरी खुला दिशामुक्त गाउँपालिकालाई निरन्तरता दिइनेछ र पालिकाको पूर्ण सरसफाइको दिगोपनाको लागि योजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- १४.२ गाउँपालिकाभिन्न खानेपानी, हावा तथा ध्वनीको गुणस्तरको मापदण्ड निर्धारण गरी कार्यान्वयन र नियमन गरिनेछ ।
- १४.३ सरकारी तथा व्यवसायिक रूपमा गाउँपालिकाभिन्न उपलब्ध खानेपानीको गुणस्तर सुनिश्चितताको लागि सम्बन्धित निकायहरूसँग समन्वय गरिनेछ । समय-समयमा विभिन्न धारा तथा पानीको मुहानहरूको पानीको गुणस्तर जाँच गरी गुणस्तर सुनिश्चित गरिनेछ ।
- १४.४ स्वास्थ्य, पोषण, जीवनोपयोगी सीप, बृहत यौनिकता शिक्षा तथा सूचना लगायत विषयहरू विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रममा समावेश गरी लागू गर्न अन्तरसरकारी समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।
- १४.५ स्वास्थ्य प्रवर्द्धनको लागि समुदायका सामाजिक तथा साँस्कृतिक नेतृत्व परिचालन, सूचना प्रविधिको प्रयोग तथा दुर्घटना लगायत अन्य प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित प्रकोप रोकथाम तथा जीवन सुरक्षाका लागि सचेतना तथा जनस्वास्थ्य प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

नीति १५. स्वास्थ्य क्षेत्रका प्रगती एवं उपलब्धीहरूलाई संस्थागत गर्दै थप उपलब्धी हासिल गर्न आवश्यक समन्वय र सहकार्यमा जोड दिइनेछ ।

- १५.१ त्रिवेणी गाउँपालिकाभिन्न सञ्चालन हुने शसर्त अर्न्तगतका कार्यक्रमहरू, निशर्त अर्न्तगतका कार्यक्रमहरू, विशेष अनुदान, समानीकरण अनुदान, दातृ संघसंस्थाहरूबाट सञ्चालित कार्यक्रमहरूको लेखाजोखा राख्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । गाउँपालिकाको सर्वाङ्गीण विकासको लागि विभिन्न संघसंस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।

नीति १६. विभिन्न कार्यस्थलहरूमा काम गर्ने कामदारहरूको पेशागत स्वास्थ्य सुरक्षा सुनिश्चित गरिनेछ ।

- १६.१ विभिन्न सरकारी, गैरसरकारी तथा निजि क्षेत्रमा काम गर्ने कामदारहरूको स्वास्थ्य सुरक्षाको लागि बहुपक्षीय समन्वयमा, स्वास्थ्य विमा, जीवन विमा, दुर्घटना बीमा, सामाजिक सुरक्षा सुनिश्चित गरिनेछ ।

नीति १७. स्वास्थ्य सेवाको पहुँच र उपयोगमा वृद्धि गर्न सार्वजनिक, सामुदायिक तथा आवश्यकता अनुसार निजि क्षेत्रसँग साभेदारी गरिनेछ ।

- १७.१ स्वास्थ्य क्षेत्रमा निजि तथा गैरसरकारी क्षेत्रसँग सहकार्य तथा साभेदारीलाई प्रोत्साहन गर्न “सार्वजनिक-निजि साभेदारी” रणनीति बनाई लागू गरिनेछ ।
- १७.२ निजी क्षेत्रले प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवालाई क्रमशः सेवामूलक स्वास्थ्य सेवामा रुपान्तरण गर्दै सबै समुदायका व्यक्तिले सेवाको प्रयोग गर्न सक्ने वातावरणको सृजना गरिनेछ ।
- १७.३ निजी क्षेत्रको सामाजिक उत्तरदायित्वलाई मूलतः जनस्वास्थ्य प्रवर्द्धनको क्षेत्रमा लगानी गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।

नीति १८. अध्ययन तथा अनुसन्धानलाई प्रवर्द्धन गर्दै निश्कर्षको आधारमा स्वास्थ्य कार्यक्रम तथा रणनीति निर्माण गरी लागू गरिनेछ ।

- १८.१ स्वास्थ्य क्षेत्रको अध्ययन तथा अनुसन्धानलाई व्यवस्थित गर्न प्राथमिकताका क्षेत्रहरु पहिचान गरी सोको लागि स्रोत व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- १८.२ अध्ययन तथा अनुसन्धानलाई गुणस्तरीय र उपयोगी बनाउन विश्वविद्यालय, गैरसरकारी संस्था, निजि क्षेत्र, विज्ञ लगायत सरोकारवालाहरूसँग सहकार्यको लागि प्रबुद्ध वर्गको अवधारणा कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- १८.३ स्वास्थ्य क्षेत्रको निर्णय प्रक्रियामा अध्ययन तथा अनुसन्धानका निश्कर्षहरुलाई प्राथमिकताका साथ प्रयोगमा ल्याउने संस्कारको विकास गरिने छ । साथै अध्ययनले औल्याएका कुराहरुको आधारमा गाउँपालिकाको योजना तयार गरिनेछ ।

नीति १९. तथ्यमा आधारित योजना बनाउन र स्वास्थ्य सेवाको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्न एकिकृत स्वास्थ्य सूचना प्रणालीलाई थप सुदृढ र प्रविधिमैत्री बनाइनेछ ।

- १९.१ संघ तथा प्रदेशसँगको समन्वयमा प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाहरु, निजि तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरुमा विद्युतीय/अनलाइन अभिलेख तथा प्रतिवेदन गर्ने (DHIS 2 and ELMIS) व्यवस्था सुनिश्चित गरिनेछ ।
- १९.२ स्वास्थ्य क्षेत्रमा काम गर्ने संघसंस्थाहरूसँगको सहकार्य तथा समन्वयमा प्रत्येक स्वास्थ्य संस्था तथा पालिकामा विद्युतीय अभिलेख तथा प्रतिवेदन प्रणालीलाई संस्थागत गरी सूचना विश्लेषणका निश्कर्षहरुलाई प्राथमिकताका साथ प्रयोगमा ल्याउने संस्कारको विकास गरिनेछ । साथै विद्युतीय प्रतिवेदन प्रणालीको सञ्चालन तथा प्रयोगको लागि स्वास्थ्यकर्मीहरुको लागि तालिम तथा पुनःताजगी तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।
- १९.३ तथ्याकंको गुणस्तरीयता, विश्वासनियता कायम राख्न अनुगमन, मूल्याकंन तथा पृष्ठपोषणको प्रणालीलाई सवलिकृत गरिनेछ ।

नीति २०. स्वास्थ्य क्षेत्रमा सुशासन कायम गर्दै स्वास्थ्य सेवालाई जनमुखी एवं परिणाममुखी बनाइने छ ।

- २०.१ स्वास्थ्य सेवा प्रदायक व्यक्ति र संस्थाहरुको सुरक्षाको लागि प्रचलित कानुनी व्यवस्थालाई त्रिवेणी गाउँपालिकाभर प्रभावकारी रूपमा लागू गरिनेछ ।
- २०.२ स्वास्थ्य सेवाका पूर्वाधार निर्माणमा हुने ढिलासुस्ती तथा गुणस्तरहिन कार्यलाई निरुत्साहित गरिनेछ । स्वास्थ्यकर्मीलाई आफ्नो काम, कर्तव्य प्रति जवाफदेही बनाइनेछ ।
- २०.३ स्वास्थ्य सुशासन कायम गर्नको लागि Social Audit, नागरिक वडापत्र र विज्ञहरु सहितका जिम्मेवार समितिहरुको व्यवस्था गरिनेछ । स्वास्थ्य सम्बन्धी गुनासो सुनुवाईको लागी पनि आवश्यक संयन्त्रको प्रयोग गरिनेछ ।
- २०.४ स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संघसंस्था तथा विकास साभेदारहरुलाई जनतामुखी र परिणाममुखी कार्य गर्नको लागि उत्प्रेरित गरिनेछ ।
- २०.५ त्रिवेणी गाउँपालिकाका समुदायको विशिष्ट संस्कृति र संस्कारलाई आत्मसात गर्दै स्वास्थ्य सेवालाई सेवाग्राहीमैत्री बनाई स्वास्थ्यको हकको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
- २०.६ त्रिवेणी गाउँपालिकाभित्रका नागरिकलाई स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचनाको हक तथा सेवाग्राहीले उपचार सम्बन्धी जानकारी पाउने हक सुरक्षित गर्न सूचना तथा सञ्चार कार्यलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

नीति २१. सरुवा रोग, किटजन्य रोग, पशुपंछीजन्य रोग, गलगाँड, लागूपदार्थ दुर्व्यसनी जस्ता निश्चित स्थान र समुदायमा विद्यमान रोगहरुको रोकथाम, नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन प्रभावकारी रूपमा गरिनेछ ।

- २१.१ यस त्रिवेणी गाउँपालिकामा कार्यरत संघसंस्थाहरुसँगको समन्वय र सहकार्यमा क्षयरोग, एच.आइ.भी. र एड्स तथा औलो लगायतका सरुवा रोगहरुको अध्ययन, अनुसन्धान, निगरानी, रोकथाम, नियन्त्रण, निवारण तथा उन्मूलनको लागि प्रभावकारी कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- २१.२ रेबिज, सर्पदंश लगायतका पशुपंछीजन्य र किटजन्य रोगहरुको रोकथाम, नियन्त्रण र उपचारको लागि प्रदेश तथा अन्य सरोकारवाला निकायहरुसँगको समन्वय तथा सहकार्यमा आवश्यक सेवा विस्तार गरिनेछ ।
- २१.३ खुला सिमानाबाट भित्रिन सक्ने संक्रामक रोगहरुको स्क्रिनिङ्ग गरी रोग निगरानी (Surveillance Mechanism) पद्धतिलाई सुदृढ बनाउँदै रोकथाम तथा उपचारको व्यवस्था गरिनेछ ।

नीति २२. स्वास्थ्य क्षेत्रमा लगानी वृद्धि गर्दै सामाजिक सुरक्षा योजनालाई सुदृढ गरी स्वास्थ्योपचारमा पर्ने व्यक्तिगत व्ययभार कम गरिनेछ ।

- २२.१ स्थानीय तहको कुल बजेटको करिब १० प्रतिशत रकम स्वास्थ्य क्षेत्रमा विनियोजन गरिनेछ र विनियोजित बजेटको सहभागितात्मक विधिबाट प्रभावकारी योजना तर्जुमा गरी कार्यन्वयन गरिनेछ ।
- २२.२ गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित स्वास्थ्य सेवामा सामाजिक उत्तरदायित्व वहनका लागि सहजिकरण गरी नियमन गरिनेछ ।
- २२.३ सामाजिक सुरक्षा योजनाहरू थप प्रभावकारी बनाई गाउँपालिकाबासीको स्वास्थ्य आवश्यकताका आधारमा उपयुक्त रणनीतिहरू तय गरी लागू गरिनेछ ।
- २२.४ संघीय तथा प्रादेशिक सरकारसँगको समन्वयमा स्वास्थ्य विमा कार्यक्रमलाई पालिका भरी लागू गरी सम्पूर्ण त्रिवेणीबासीको स्वास्थ्य विमा सुनिश्चित गरिनेछ । अतिगरीब, विपन्न तथा लोपोन्मुख समुदायहरूलाई तोकिएको मापदण्ड अनुसार निःशुल्क स्वास्थ्य विमाको व्यवस्था गरिनेछ ।

नीति २३. जनसांख्यिक स्थिति र वितरणको आधारमा स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

- २३.१ लैङ्गिक अनुपातको आधारमा यथार्थ जनसंख्या विवरण अद्यावधिक गरी लक्षित उमेर, वर्ग, क्षेत्र र सामाजिक समूहमा व्यवस्थित परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रमहरूको तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ । तय भएका वार्षिक तथा आवधिक कार्यक्रमहरू लक्षित समुदायमा समावेशी तवरमा कार्यान्वयन भएको सुनिश्चित गरिनेछ ।
- २३.२ संघीय तथा प्रादेशिक सरकारसँगको समन्वयमा जनसांख्यिक अध्ययन र अनुसन्धानलाई व्यवस्थित गरिनेछ ।
- २३.३ शहरी विकास योजना निर्माण गर्दा स्वास्थ्य तथा जनसंख्या सम्बन्धी विषयलाई प्राथमिकताका साथ सम्बोधन गर्न बहुपक्षीय समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।
- २३.४ गाउँपालिकाको भुगोल, जनसंख्या तथा आवश्यकता अनुरूप स्वास्थ्य संस्था स्थानान्तरण गरिनेछ ।

द. संस्थागत संरचना

- द.१. नीति कार्यान्वयनको लागि त्रिवेणी गाउँपालिकाको नेतृत्वमा स्वास्थ्य संस्थाहरू रहनेछन् । त्यस्तै नीतिमा उल्लेख भएको स्वास्थ्य सेवा प्रवाहका लागि त्रिवेणी गाउँपालिका स्तरमा प्राथमिक अस्पताल स्थापना गरिनेछ ।

८.२ मानव संसाधन विकासका लागि प्रदेश सरकार, प्रदेश लोक सेवा आयोग, स्वास्थ्य प्रतिष्ठान वा मेडिकल कलेज र अन्य स्वास्थ्य जनशक्ति उत्पादन गर्ने निकायहरू, क्षमता अभिवृद्धिका लागि समन्वय गरिनेछ। स्वास्थ्य संस्थाहरूमा ल्याब सेवा, आँखा उपचार सेवा र प्रत्येक वडामा एउटा आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र तथा आवश्यकता अनुसार सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई स्थापना तथा भएका स्वास्थ्य चौकीहरूलाई आवश्यकता अनुसार स्तरोन्नतीको लागि प्रदेश तथा संघीय सरकारसँग समन्वय एवं सहजीकरण गरिनेछ।

९. आर्थिक पक्ष

यस नीतिको कार्यान्वयन मूलतः त्रिवेणी गाउँपालिकाको सामाजिक विकास शाखाको नियमित बजेटबाट गरिनेछ। यस नीतिमा रहेका उद्देश्यहरू हासिल गर्न त्रिवेणी गाउँपालिकाका सबै शाखाहरूको कार्यक्रम तथा बजेटमा तालमेल मिलाई सबै नीतिमा स्वास्थ्यको अवधारणालाई अगाडी ल्याइनेछ। नेपाल सरकार र ५ नं. प्रदेश सरकारको नियमित वार्षिक कार्यक्रम माफत यस नीतिले अवलम्बन गरेका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू सम्बोधन गराउन पहल गरिनेछ। यसका साथै यो नीति कार्यान्वयन गर्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय विकास साभेदारहरू, संयुक्त राष्ट्रसंघीय निकायहरू र निजी क्षेत्रसँग समेत समन्वय, सहकार्य र साभेदारी गरी आवश्यक श्रोत व्यवस्थापन गर्न पहल गरिनेछ।

१०. अनुगमन र मूल्यांकन

यस नीति कार्यान्वयनको क्रममा अनुगमन गर्ने र अपेक्षित नतिजा र प्रतिफल प्राप्तीको मूल्यांकन गर्ने दायित्व सामाजिक विकास शाखाको हुनेछ। यसको लागि उक्त शाखाको संयन्त्र र क्षमता विकास गरिनेछ। वडा समितिहरू एवं अन्य सरोकारवाला निकायहरूसँगको समन्वय र सहकार्यमा सहभागितामूलक अनुगमन प्रक्रिया अवलम्बन गरिनेछ। प्रत्येक तीन वर्षमा यस नीतिको समिक्षा गरी आवश्यकतानुसार परिमार्जन गर्दै लगिनेछ।

११. नीति कार्यान्वयनको कार्ययोजना

नीति कार्यान्वयनको लागि त्रिवेणी गाउँपालिकाको स्वास्थ्य ऐनमा भएका व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयन गरिनेछ। स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित आवश्यक ऐन, कानून, नियमावली तथा अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा नेपालले गरेका प्रतिवद्धताको अधीनमा रही यस नीति कार्यान्वयनका लागि तत्कालीन, मध्यकालीन र दिर्घकालीन कार्ययोजना बनाइनेछ। यही कार्ययोजना अनुसार वार्षिक योजना तथा कार्यक्रम र बजेट निर्माण कार्यान्वयन गरिनेछ। वार्षिक रुपमा कार्ययोजना कार्यान्वयनको समिक्षा गरी पुनरावलोकन गरिनेछ।

आज्ञाले

निम बहादुर के. सी.

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत